Maciej Piklikiewicz

Ostatni kryzys finansowy w Brazylii

International Journal of Management and Economics 6, 84-91

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Maciej Piklikiewicz
Instytut Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych

OSTATNI KRYZYS FINANSOWY W BRAZYLII

Podstawowe cechy brazylijskiego kryzysu finansowego są podobne do cech charakteryzujących kryzysy na „rynkach wschodzących": następują zaburzenia zewnętrzne gospodarki, co daje pogorszenie wskaźników makroekonomicznych (powoduje np. wzrost deficytu budżetowego i długu publicznego), obniżenie wielkości zagranicznych inwestycji bezpośrednich i portfelowych oraz zmianę ich proporcji, odpływ kapitałów zagranicznych krótkoterminowych i załamanie się lokalnej waluty.

Żeby ocenić powody dramatycznej walki rządu brazylijskiego o utrzymanie stabilności kursu reala w stosunku do dolara i powstrzymanie odpływu kapitałów zagranicznych trzeba przeanalizować sytuację co najmniej ostatnich dwu lat realizacji planu „Real".

Sytuacja gospodarcza Brazylii

Realizowany w Brazylii od 1994 r. plan „Real" miał na celu zmniejszenie deficytu bilansu obrotów bieżących i stabilizację gospodarki brazylijskiej. Podstawowym warunkiem było utrzymanie stałego tempa wzrostu oraz uzyskanie nowych miejsc pracy. Służyło temu stworzenie dogodnych warunków dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych, które w latach 1995-96 wzrosły o 73%.

W trakcie realizacji planu „Real" główny nacisk położono na zwalczanie hiperinflacji, którą udało się spektakularnie obniżyć z 1517% w 1994 r. do 15% w 1995 r. i 3% w 1998 r.

Brazylia w 1998 r. znajdowała się wśród 10 czołowych gospodarek świata z produktem krajowym brutto wynoszącym 806 mld USD., to jest *per capita* wynoszącym 4915 USD. Wskaźniki makroekonomiczne gospodarki brazylijskiej w latach 1995-1998 ilustruje tabela 1.

Jak wynika z tabeli 1, w gospodarce brazylijskiej w 1997 r. występowały pogłębiające się niekorzystne tendencje (były one w pewnym stopniu sygnalizowane przez ekonomistów światowych w związku z kryzysem w Azji).

Pierwsza – to pogłębiający się deficyt obrotów bieżących, który wzrósł o 39% w wyniku ujemnego salda obrotów towarowych i deficytu bilansu usług (stały deficyt bilansu usług jest charakterystyczny dla gospodarki brazylijskiej ze względu na koszty transportu i transfer wysokich dywidend z bezpośrednich inwestycji zagranicznych).

Tabela 1. Wskaźniki makroekonomiczne Brazylii w latach 1995-1998 (w mld USD)

Wskaźniki	1998	1997	1996	1996/95
Produkt krajowy brutto (w %)	806,00	801,00	775,00	102,9
PKB *per capita* (w USD)	4915,00	4822,00	4700,00	101,5
Zadłużenie zagraniczne	220,00	188,20	176,30	106,7
Rezerwy walutowe	70,21[a]	51,36	59,04	87,1
Obroty handlu zagranicznego	108,80	114,15	101,04	113,1
Eksport FOB	51,20	52,99	47,75	111,0
Import FOB	57,60	61,52	53,29	115,1
Saldo obrotów towarowych	- 6,40	– 8,54	– 5,54	150,7
Inwestycje zagraniczne bezpośrednie	19,00	17,09	9,44	172,9
Inwestycje zagraniczne krótkoterminowe	6,19[a]	6,42	6,02	106,3
Saldo bilansu usług	–	– 27,50	– 21,71	126,7
Saldo obrotów bieżących	–14,85[a]	– 33,84	– 24,35	140,0
Realne stopy procentowe (w %)	40,00	12,60	15,74	80,1
Kurs reala do dol. na koniec roku	1,95	1,12	1,04	107,4

[a]) Dane do 31 lipca 1998 r.

Źródło: IBGE / Bank Centralny Brazylii / IPEA / SR

Druga – to ciągły wzrost zadłużenia zagranicznego, mimo że Brazylia skorzystała z częściowej restrukturyzacji długu w wysokości 49 mld USD na okres trzydziestoletni z częściową redukcją zadłużenia w ramach zastosowania planu Brady'ego w 1994 r.

Dla naświetlenia pierwszej tendencji przedstawiamy strukturę geograficzną brazylijskiego handlu zagranicznego w tabelach 2 i 3.

Z danych zawartych w tabelach 2 i 3 wynika, że głównymi partnerami Brazylii są Unia Europejska i Stany Zjednoczone. Powoduje to trudność zmniejszenia deficytu w bilansie obrotów bieżących Brazylii, ponieważ kraje te stosują restrykcje protekcjonistyczne w imporcie towarów brazylijskich, natomiast w eksporcie

stwarzają dla siebie dogodne warunki, m. in. poprzez dopłaty eksportowe. W latach osiemdziesiątych większy był udział krajów z Bliskiego Wschodu, ze względu na import ropy naftowej i wysokich wówczas cen tego surowca. Brazylia zwiększyła swą samowystarczalność energetyczną oraz przestawiła się na import ropy z Wenezueli.

Tabela 2. Struktura geograficzna eksportu brazylijskiego latach 1996-1997 (w %)

Wyszczególnienie	1997	1996	Zmiany % (1997/96)
Unia Europejska	29,4	28,7	13,1
ALADI*	27,5	24,5	24,4
w tym MERCOSUL**	18,3	16,3	23,8
USA	18,8	20,5	1,0
Azja (bez Środ. Wschodu)	15,6	17,5	–1,1
Środkowy Wschód	3,9	3,0	8,2
Afryka	3,1	3,4	–0,5
Europa Środkowo-Wschodnia	2,7	2,4	24,2
w tym: Polska	0,4	0,4	–3,5
Rosja	1,5	1,0	63,3
Ukraina	0,1	0,2	–14,6

* ALADI = LAFTA – Stowarzyszenie Wolnego Handlu Ameryki Łacińskiej

** MERCOSUL – Wspólny Rynek Ameryki Płd.

Źródło: MICT/SECEX, MF/SRF, Brasilia 1998.

Tabela 3. Struktura geograficzna importu brazylijskiego latach 1996-1997 (w %)

Wyszczególnienie	1997	1996	Zmiany % (1997/96)
Unia Europejska	27,5	27,6	15,8
USA	23,8	22,9	20,8
ALADI	22,6	22,6	16,0
w tym MERCOSUL	16,3	16,2	17,7
Azja (bez Środ. Wsch.)	15,4	14,8	21,2
Środkowy Wschód	3,3	4,3	– 11,0
Afryka	3,5	3,3	21,4
Kanada	2,4	2,5	15,6
Europa Środkowo-Wschodnia,	1,5	1,9	– 7,2
w tym: Polska	0,1	0,2	– 29,6
Rosja	0,6	0,8	– 11,6
Ukraina	0,2	0,1	65,0

Źródło: MICT/SECEX, MF/SRF, Brasilia 1998

Wyniki handlu zagranicznego w 1998 r. wykazały zmniejszenie deficytu handlowego z 9 mld USD w 1997 r. do 6 mld USD w 1998 r., w związku ze zmniejszeniem wielkości obrotów globalnych. Wynikało to z tendencji deflacyjnych na rynku światowym.

Pogorszenie sytuacji finansowej Brazylii wiązało się też ze wzrostem zadłużenia zagranicznego: z 188 mld USD w 1997 r. do 220 mld USD w 1998 r. Powodowało to konieczność zwiększenia wydatków dewizowych na obsługę zadłużenia, co przy jednoczesnym odpływie kapitału, zmniejszyło rezerwy walutowe z 70 mld USD w lipcu do 58 mld USD pod koniec roku. Nierównowadze zewnętrznej towarzyszyła poważna nierównowaga wewnętrzna. Deficyt budżetowy w 1998 r. wyniósł 7% PKB, tzn. powyżej granicznego limitu MFW i BŚ, który określony jest na 5%.

W celu przeciwdziałania tym niekorzystnym tendencjom rząd brazylijski wprowadził program oszczędnościowy przewidujący zmniejszenie wydatków o 10 mld USD Miało to być osiągnięte poprzez wzrost podatków i wysoką redukcję kosztów związanych z działalnością rządu federalnego, dzięki zmniejszeniu inwestycji w przedsiębiorstwach publicznych i zwolnieniu 33 tys. pracowników zatrudnionych na czasowych kontraktach. Podwyższono podatki, w szczególności od dochodów osobistych, oraz podatki od napojów alkoholowych i samochodów.

Kryzys walutowy

Kryzys walutowy w Brazylii rozpoczął się w 1997 r. jako konsekwencja kryzysu finansowego Azji Południowo-Wschodniej i przepływu kapitałów krótkoterminowych na rynek brazylijski. Kryzys ten uległ nasileniu w połowie 1998 r. na skutek odpływu wielomiliardowego kapitału za granicę, spadku rezerw walutowych i maksymalnego spadku notowań giełdowych. Prezydent i rząd zwrócił się o pomoc do MFW, Banku Światowego i rządu USA (większość inwestycji bezpośrednich na rynku brazylijskim mają firmy amerykańskie). Pozytywna reakcja międzynarodowych organizacji finansowych i rządu USA pozwoliła na uzyskanie pomocy w wysokości 41 mld USD z okresem spłat 1,5-rocznym przy oprocentowaniu 7%. Na pomoc złożyły się: MFW w wysokości 18 mld USD, Bank Światowy i Międzyamerykański Bank Rozwoju – 4,5 mld USD i kilka najbogatszych państw świata – 18,5 mld USD.

W procesie globalizacji gospodarki światowej liberalizacja przepływów kapitałów, a w szczególności inwestycje portfelowe na rynku brazylijskim znajdowały dogodne warunki w postaci posiadanych przez kraj wysokich rezerw walutowych i nadwartościowego pieniądza krajowego. Jednakże w ostatnich miesiącach 1998 r. presja zagranicznych kapitałów na zmianę relacji kursu reala do dolara wywołała zaniepokojenie brazylijskich sfer finansowo-gospodarczych.

Utrzymujący się od kilkunastu miesięcy nadwartościowy kurs reala wymagał pilnej interwencji Banku Centralnego. W rezultacie w styczniu 1999 r. nastąpiło

odejście od stałego kursu reala, mimo uprzedniego podwyższenia stóp procentowych do 35% rocznie, co faktycznie oznaczało kryzys walutowy.

Drogi wyjścia z kryzysu

Nowy program stabilizacyjny. Porozumienie z Międzynarodowym Funduszem Walutowym, zawarte w listopadzie 1998 r., przewidywało wprowadzenie w styczniu 1999 r., po zatwierdzeniu przez Kongres, ostrego pakietu oszczędnościowego składającego się z dwóch elementów:

1) wyznaczenia środków strukturalnych i instytucjonalnych mających na celu rozwiązanie nierównowagi budżetu,

2) opracowania planu działania w latach 1999-2001.

Pierwsza część tego pakietu zawiera reformy i regulacje prawne w zakresie ubezpieczeń społecznych, prawa pracy, administracji publicznej, podatków oraz wprowadzenie odpowiedzialności finansowej na wszystkich szczeblach. Zasady reformy administracyjnej dotyczyły następujących zagadnień:

– ustalenia górnego limitu funduszu płac dla rządu federalnego,

– zobowiązania zarządów stanów i miast do ograniczenia płac do wysokości 60% ich dochodów (określone zostały zasady zwolnień pracowników sfery publicznej i wynikające stąd oszczędności).

Plan działania na lata 1999-2001 przewiduje, że prace rządu będą skierowane na obniżenie wydatków budżetowych i zmniejszenie deficytu w zakresie ubezpieczeń społecznych. Rozłożono obniżenie wydatków budżetowych na okres trzech lat. Aby uzyskać stabilność relacji długu wewnętrznego do produktu krajowego brutto zaplanowany został przede wszystkim wzrost przychodów państwa z tytułu zwiększenia podatków. Uzgodniono z MFW, że dla osiągnięcia tych założeń należy uzyskać wzrost PKB 2,6% w 1999 r., 2,8% w 2000 r. i 3% w 2001 r.

Reforma ubezpieczeń społecznych i podatków. Wprowadzono przepisy przejścia na emeryturę, określając wiek emerytalny na 60 lat dla mężczyzn i 55 dla kobiet, jak również minimalny okres opłacania składek ubezpieczeniowych (35 lat dla mężczyzn i 30 dla kobiet). Ustalone zostały limity wypłat z tytułu ubezpieczeń społecznych. Zakazano tworzenia funduszy specjalnych w administracji publicznej przeznaczonych na cele emerytalne. Wprowadzone zasady dla sektora prywatnego i publicznego mają zrównoważyć bilans ubezpieczeń społecznych.

Wydano przepisy regulujące tworzenie funduszy emerytalnych, ich działanie, zabezpieczenie wnoszonych wkładów i waloryzację. Dekrety te mają na celu wyeliminowanie przypadków nadużyć związanych ze spekulacyjnym upadkiem i niewypłacalnością funduszy.

Przygotowano zarządzenia dotyczące odpowiedzialności prawnej trzech szczebli administracji państwa za prawidłowość realizacji celów i wysokość wydatków

budżetowych. Wobec stałego przekraczania tych ostatnich wydatków na wszystkich szczeblach zarządzania, zostały ustalone kryteria odpowiedzialności zgodne z prawem USA i traktatem z Maastricht.

Wprowadzono zaostrzenie rygorów ściągalności podatków oraz dla zwiększenie skuteczności, zmniejszono ilość podatków niskich, zwłaszcza w strefie konsumpcji. Ma to na celu zwiększenie wpływów budżetowych.

Warunki odzyskania równowagi według programu Międzynarodowego Funduszu Walutowego to:

1. Kontrola przez rząd federalny zadłużenia stanów i miast oraz ustalanie prolongaty spłaty długu.

2. Kontrola przedsiębiorstw publicznych w zakresie wydatków i inwestycji.

3. Kontynuacja programu prywatyzacji nierentownych przedsiębiorstw.

4. Uzyskanie oszczędności na poziomie 3,5 mld reali w 1999 r. i 12 mld reali w 2001 r.

Prognozy powodzenia realizacji planu

Przewiduje się, że wpływy z inwestycji bezpośrednich w 1999 r. we wchodzeniu na rynek brazylijski będą o 17% niższe w porównaniu z 1998 r., ponieważ kapitał zagraniczny może zachować pewną ostrożność. Atrakcyjniejsze przedsiębiorstwa publiczne zostały w większości już sprywatyzowane (ostatnio brazylijski gigant telekomunikacyjny Telebras za 19 mld USD). Pozostały wielkie obiekty hydroenergetyczne oraz kopalnictwo surowców mineralnych i ich przeróbki, które charakteryzują się wysoką kapitałochłonnością i zdolnością przerobową przekraczającą potrzeby rynku krajowego oraz aktualnego popytu zagranicznego.

Niewielki wzrost gospodarczy na świecie (z wyjątkiem ChRL), nie stwarza Brazylii dużych szans na podwyższenie poziomu eksportu i poprawienie bilansu płatniczego oraz uniknięcie recesji gospodarczej w 1999 r. Udział eksportu na głowę mieszkańca wynosi zaledwie 323 USD i jest stanowczo za niski w stosunku do możliwości kraju. Natomiast zadłużenie zagraniczne na głowę mieszkańca niebezpiecznie wzrosło do 1333 USD, podczas gdy w czasie światowego kryzysu zadłużeniowego w 1982 r. wynosiło 735 USD. Nasuwa się wniosek, że obecna sytuacja finansowa Brazylii jest podobna do sytuacji, gdy znalazła się ona w pułapce zadłużenia w 1982 r. Ewentualne niepowodzenie realizacji pakietu reform oszczędnościowych przyjętych przez Kongres może przyczynić się do załamania gospodarki.

Wprowadzenie przez bank centralny Brazylii płynności kursu reala spowodowało 50-procentowy spadek jego wartości. Wpłynie to na wzrost opłacalności eksportu brazylijskiego i może przyczynić się do zmniejszenia importu, gdyż towary zagraniczne będą droższe. Obniżenie eksportu do Brazylii z krajów Amery-

ki Łacińskiej, zwłaszcza Mercosur, może wywołać pogorszenie sytuacji ekonomicznej w tych krajach.

Poza koniecznością zaistnienia dobrej koniunktury dla brazylijskiego eksportu musi powstać współdziałanie międzynarodowych organizacji finansowych umożliwiające spłaty krótkoterminowego (1,5-rocznego) kredytu w wysokości 41 mld USD oraz jednoczesnej obsługi zadłużenia zagranicznego, które wzrosło w 1998 r. o 32 mld USD. Wobec wysokiego deficytu budżetowego Brazylii oraz wielkości jej zadłużenia powstaje groźba splotu zewnętrznych i wewnętrznych potrzeb finansowych państwa i niemożliwości wywiązania się Brazylii z jej zobowiązań.

Unia Europejska jest dla Brazylii największym partnerem gospodarczym. Dlatego też wyznaczone na 28-29 czerwca 1999 r. w Rio de Janeiro spotkanie krajów Unii Europejskiej i Ameryki Łacińskiej, na którym zostaną omówione wielostronne stosunki gospodarcze, może pozytywnie wpłynąć na sytuację ekonomiczną Brazylii (w szczególności złagodzenie polityki protekcjonizmu).

Sfery gospodarcze z uwagą śledzą poczynania oszczędnościowe i monetarne rządu Brazylii, ponieważ recesja w tym kraju może się rozszerzyć na cały kontynent, a może mieć również wpływ na sytuację gospodarczą świata ze względu na rosnącą globalizację.

Bibliografia

Brasil, The Fiscal Stabilization Program, Itamaraty, Brasilia 1998

Bresser-Pereira L. C., Economia Brasileira, Uma Introduao Crtica, Ediao Revista e Atualizada 1997, Editora 34 Ltda., Sao Paulo 1998

Budnikowski A., Zadłużenia jako problem globalny, PWE, Warszawa 1991

Dembicz A., Kula M., Relacje Polska – Brazylia. Historia i współczesność, Centrum Studiów Latynoamerykańskich, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1996

Liberska B., Strategie rozwiązywania kryzysu zadłużenia w Ameryce Łacińskiej, Centrum Badań nad Zadłużeniem, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1991

Oliveira G., Brasil – FMI: Frustraoes e Perspectivas, Bienal, Sao Paulo 1993

Piklikiewicz M., Brazylijskie reformy gospodarcze (1980-1994), Prezentacja zainteresowań badawczych młodych pracowników nauki Kolegium Gospodarki Światowej, „Prace i Materiały", Instytut Gospodarki Światowej, SGH, Warszawa 1994

Piklikiewicz M., Perspektywy rozwiązania problemu zadłużenia Brazylii u progu XXI wieku, w: Tendencje, dylematy i perspektywy rozwoju gospodarki światowej u progu nowego tysiąclecia, Instytut Handlu Zagranicznego, Uniwersytet Gdański, Sopot 1998

Preusse H. G., Schinke R., Debt-equity Swaps, Foreign Direct Investment and the Brazilian Debt Crisis, Estudos Avanados, Universidade de Sao Paulo, Sao Paulo 1998

„The Economist" March 27- April 2, Londyn 1999

The World Bank Annual Report 1997, The World Bank, Washington D.C.

THE RECENT BRAZILIAN FINANCIAL CRISES

(Summary)

The article examines the factors which caused the economic break-up of the Brazilian economy at the beginning of 1999. The author describes the circumstances which led to a departure from the country's policy of anchoring the exchange rate to that of the US dollar. This in turn caused Brazil to fail in obtaining its previous high rates of growth. The author then mentions the important characteristics of the macroeconomic indicators in Brazil from 1995 to 1998 and the structure of its foreign trade based upon regional economic groups.

The unfavourable tendencies of increasing foreign indebtedness, the negative structure of the current account balance, and the high budget deficit are highlighted.

Afterward, a description follows of government's stabilisation plan including the IMF support. The government plans to implement a rigorous set of financial laws and regulations designed to decrease the deficit in the coming three years, as well as support the relative growth of the GDP.

Further, the article also describes the dangers of the Brazilian crisis with regard to the economies of Latin America and the world as a whole. Ranked approximately tenth in the world, the effects of the crisis on savings plans and monetary policy caused somewhat obvious interest throughout economic circles around the world, especially due to the rise of globalisation.